

بررسی شیوع و عوامل زمینه‌ساز سوء مصرف مواد در دانشجویان دانشگاه

علوم پزشکی بجنورد

محمد قادری

مربی، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی، بجنورد، ایران

دکتر سیدمرتضی موسوی جاجرمی^۱

دکترای فلسفه، گروه معارف، دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی، بجنورد، ایران

مهدی حارث‌آبادی

مربی، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی، بجنورد، ایران

صبا مجلسی

کمیته تحقیقات دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی، دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی، بجنورد ایران

مهدی بخش‌آبادی

کارشناس ارشد فیزیک هسته‌ای، کارشناس پژوهش معاونت تحقیقات و فن‌آوری، دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی، بجنورد، ایران

پریسا فیضی

مربی، کارشناسی ارشد فلسفه، گروه معارف، دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی، بجنورد، ایران

Investigating of the Prevalence and Underlying Factors of Substance Abuse among Students of North Khorasan University of Medical Sciences.

Mohammad Ghaderi

Seyyed Morteza Mousavi Jajarmi

Mehdi Haresabadi

Saba Majlesi

Mehdi Bakhshabadi

Parisa Feyzi

ABSTRACT

Introduction: Drug abuse is a widespread and increasing phenomenon throughout the world that, as the most important social harm, invades human society and causes many to become seriously impaired in individual and social action. The aim of this study was to investigate the prevalence and underlying factors of substance abuse among students of North Khorasan University of Medical Sciences.

Materials and methods: This study was descriptive. 169 students participated in the study by stratified random sampling. The data collection tool was a researcher-made questionnaire that was developed by the presenters and reviewed by existing studies. The questionnaire included demographic information and drug use information including cigarettes, hookah, alcohol and drugs. Data on substance abuse were collected using 23 variables including substance use during the past year and month, age of first use, place and time, and people using them, using descriptive statistics (Frequency, percentage, mean) were analyzed by SPSS 20.

Result: Most of the students were female (62.5%). The mean age of students was 21.08 ± 2.03 . The mean score of students was 16.431 1.45. The prevalence of cigarette, hookah, alcohol and drug abuse were 8.4%, 18.9%, 7.7% and 3.6%, respectively. The mean age of substance abuse students was 17.15 ± 2.57 years. Most students with non-academic friends had hookah abuse (18.5%), alcohol abuse (2.2%) and drugs (2.4%). Abuse of hookah, alcohol and drugs were more frequent in leisure

time and were (12.4%), (1.8%) and (4.7%), respectively. The most prevalent areas of abuse were cigarettes, hookahs and narcotics in parks and green spaces, and single and family-run alcoholic beverages.

Conclusion: The highest abuse among students was related to hookah smoking. Drug abuse was often done in groups and with non-academic friends, in green spaces and parks and in leisure time. In order to reduce the prevalence and areas of substance abuse, it is suggested that more specialized training courses be held to increase students' awareness and understanding of the causes of substance abuse. In addition, further studies are recommended to identify more precisely the underlying causes of substance abuse.

Keywords: Substance Abuse, Students, Predisposing Factors

چکیده

زمینه و هدف: سوء مصرف مواد یک پدیده شایع و رو به افزایش در سراسر دنیا است که به عنوان مهم‌ترین آسیب اجتماعی، جامعه بشری را مورد تهاجم قرار داده و عوامل متعددی سبب می‌شود تا شخص دچار افت جدی در کنش‌های فردی و اجتماعی شود. لذا این مطالعه با هدف بررسی شیوع و عوامل زمینه ساز سوء مصرف مواد را در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی انجام شد.

مواد و روش‌ها: این مطالعه توصیفی در سال ۱۳۹۶ در دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی در شهر بجنورد انجام شد. تعداد ۱۶۹ نفر از دانشجویان به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای در پژوهش شرکت نمودند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه پژوهشگر-ساخته‌ای بود که توسط مجریان و با بررسی مطالعات موجود تدوین گردید. پرسشنامه مزبور شامل اطلاعات جمعیت‌شناسی و اطلاعات مربوط مصرف مواد شامل سیگار، قلیان، الکل و مواد مخدر بود. اطلاعات مربوط به سوء مصرف مواد با ۲۳ متغیر شامل مصرف مواد طی یک سال و یکماه گذشته، سن اولین شروع مصرف، مکان و زمان و افرادی که با آنان مصرف می‌نمودند، جمع‌آوری شد و با استفاده از نرم‌افزار SPSS 20 به کمک آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: میانگین سنی دانشجویان $21/08 \pm 2/03$ بود. ۶۲/۵٪ دانشجویان را خانم‌ها تشکیل می‌دادند. میانگین معدل دانشجویان $16/43 \pm 1/45$ بود. شیوع سوء مصرف سیگار، قلیان، مشروب الکلی و مواد مخدر به ترتیب برابر با ۸/۴٪، ۱۸/۹٪، ۷/۷٪ و ۳/۶٪ بود. میانگین سنی سوء مصرف مواد در دانشجویان $17/15 \pm 2/57$ سال بود. اغلب دانشجویان با دوستان غیر دانشگاهی سوء مصرف قلیان (۱۸/۵٪)، مشروبات الکلی (۲/۴٪) و مواد مخدر (۲/۴٪) داشتند. سوء مصرف قلیان، مشروب الکلی و مواد مخدر بیشتر در اوقات فراغت صورت می‌گرفت و به ترتیب برابر با (۱۲/۴٪)، (۱/۸٪) و (۴/۷٪) بود. بیشترین مکان سوء مصرف مواد در مورد سیگار، قلیان و مواد مخدر پارک‌ها و فضای سبز و برای مشروب الکلی منازل مجردی و خانوادگی بود.

بحث و نتیجه‌گیری: بیشترین سوء مصرف در بین دانشجویان مربوط به کشیدن قلیان بود. سوء مصرف مواد اغلب به صورت گروهی و با دوستان غیر دانشگاهی، در فضای سبز و پارک‌ها و در اوقات فراغت انجام می‌شد. پیشنهاد می‌شود به منظور کاهش شیوع سوء مصرف مواد، دوره‌های آموزشی تخصصی بیشتری برای افزایش آگاهی و درک دانشجویان در مورد عوامل زمینه‌ساز سوء مصرف مواد برگزار گردد. به علاوه توصیه می‌شود مطالعات بیشتر به منظور شناسایی هرچه دقیق‌تر عوامل زمینه‌ساز سوء مصرف مواد انجام شود.

کلواژگان: سوء مصرف مواد، دانشجویان، عوامل زمینه‌ساز

مقدمه

سوء مصرف مواد یک پدیده شایع و رو به افزایش در سراسر دنیا است که به عنوان مهم‌ترین آسیب اجتماعی، جامعه بشری را مورد تهاجم قرار داده است (۱) و می‌توان گفت یکی از بارزترین مشکلات زیستی- روانی، اقتصادی و اجتماعی است که به راحتی می‌تواند زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی فرد را در معرض فروپاشی قرار داده و شخص را دچار اُفت جدی در کنش‌های فردی و اجتماعی کند (۲). (۳). علی‌رغم تلاش‌های قانونی صورت گرفته در کشور برای جلوگیری از استفاده از مصرف مواد، بر خلاف کشورهای صنعتی سوء مصرف مواد در میان جوانان و نوجوانان ایران طی سالیان اخیر سیر پیشرونده‌ای داشته است (۴) به طوری که نتایج مطالعه‌ای در شاهرود نشان می‌دهد که شیوع مصرف دخانیات در میان دانشجویان ۲۱/۶٪ است. (۵) مطالعه‌ای که در سال ۱۳۸۹ در تهران انجام شد نشان می‌دهد که بیشترین مصرف مواد در دانشجویان علوم پزشکی، مربوط به قلیان، سیگار و مواد مخدر به ترتیب با برابر با ۲۵/۷٪، ۱۸٪ و ۱۱/۸٪ است (۶). بررسی برخی مطالعات نشان می‌دهد که ۵۶/۳٪ معتادان، در سنین زیر ۲۴ سال، مصرف مواد مخدر را آغاز کرده‌اند و سن شروع سوء مصرف مواد مخدر کاهش یافته است به طوری که ۴٪ معتادان زیر ۱۵ سال بوده و ۴/۲۴٪ سن بین ۱۹-۱۵ سال دارند. شیوع مصرف مواد اعتیادآور در دانشجویان علوم پزشکی ۲۱/۵٪ است و این نشان می‌دهد که سوء مصرف مواد با ورود دانشجویان به دانشگاه افزایش می‌یابد. دوران نوجوانی و جوانی از ادوار پراهمیت در فرآیند رشد آدمی محسوب می‌شوند. قدم‌گذاردن به این دوره معمولاً با بلوغ آغاز می‌شود.

شکوفایی غریزه جنسی، تثبیت و تحکیم علائق و منافع شغلی و اجتماعی، میل به آزادی و استقلال از ویژگی‌های مهم این دوره است. تغییر و تحول جسمی، روانی و شخصیتی در این دوران، خواسته‌های جدیدی را مطرح می‌سازد. از یک سو فشار غرایز، نیازها و میل به تبعیت از ارزش‌های نوجوانی، همچنین پذیرفته شدن و جذب در گروه‌های همسال، فشارهای گروهی، میل به ابراز وجود و پی‌ریزی زندگی مستقل و از طرف دیگر فقدان امکانات، روابط نامناسب عاطفی، عدم توجه به خواسته‌ها، ارزش‌ها و نظرات جوان و نیز بی‌تجربگی و عدم شناخت کافی، او را در یک بحران فکری و آشفتگی روانی قرار می‌دهد و عوارضی چون بی‌ثمیری، پوچی و بی‌کفایتی به بار می‌آورد. در نتیجه زمینه‌گرایی به انحرافات اجتماعی در آنان فراهم می‌شود (۷). سال اول ورود به دانشگاه، تنش‌زاترین زمان طی دوران تحصیل دانشگاهی است به طوری که دانشجویان با چالش‌های فراوانی مانند چالش اجتماعی مانند دوری از خانواده و مواجه شدن با دوستان جدید با فرهنگ‌های متفاوت و چالش‌های ذهنی مانند توانایی موفقیت‌آمیز تکالیف متعدد را تجربه می‌کنند که خود می‌تواند زمینه‌ساز آشفتگی‌های ذهنی مانند افسردگی بوده و با احساس تنهایی و غربت و احتمال گرایش به سوء مصرف مواد همراه باشد. در این میان دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی به علت آشنایی بیشتر نسبت به سایر دانشجویان با مواد مخدر و دسترسی بیشتر آنان به این مواد، در معرض خطر بیشتری برای سوء مصرف قرار دارند (۸). همچنین برخی مطالعات نشان داده اند سوء مصرف برخی مواد من جمله قلیان بیشتر به صورت دسته جمعی صورت می‌گیرد (۴) و زندگی در

خوابگاه‌های دانشجویی می‌تواند زمینه‌ساز شروع سوء مصرف مواد بوده و دانشجویان را در معرض یکی از مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی قرار دهد. لذا با توجه به این که شناخت بیشتر عوامل این آسیب اجتماعی بخصوص در دانشجویان که با مراحل بحران هویت، بلوغ و... مواجهند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، پژوهشگران مطالعه حاضر بر آن شدند که تا شیوع و عوامل زمینه‌ساز سوء مصرف مواد را در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی بررسی نمایند.

مواد و روش‌ها

این مطالعه توصیفی در سال ۱۳۹۶ در شهر بجنورد انجام شد. این مطالعه بخشی از طرح پایش وضعیت اجتماعی و فرهنگی دانشگاه علوم و پزشکی بجنورد است. جامعه پژوهش را دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی تشکیل می‌دادند.

تعداد ۱۶۹ دانشجوی دانشگاه علوم پزشکی در این مطالعه به روش تصادفی طبقه‌ای انتخاب و وارد مطالعه شدند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه پژوهشگر-ساخته‌ای بود که توسط مجریان و با بررسی مطالعات موجود تدوین گردید. از پرسشنامه مزبور برای جمع‌آوری اطلاعات جمعیت‌شناسی و اطلاعات مربوط مصرف مواد شامل سیگار، قلیان، الکل و مواد مخدر استفاده شد. اطلاعات جمعیت‌شناسی مانند سن، جنس، مقطع تحصیلی، وضعیت تأهل، محل سکونت دانشجوی و خانواده، شغل سرپرست خانواده، تأمین هزینه دانشجویی و درآمد خانوار و قومیت جمع‌آوری شد. اطلاعات مربوط به سوء مصرف مواد با ۲۳ متغیر شامل مصرف مواد طی یک سال و ماه گذشته، سن اولین شروع مصرف،

مکان و زمان و افرادی که با آنان مصرف می‌نموده‌اند، جمع‌آوری گردید. پرسشنامه‌ها بدون نام بودند و پس از اخذ رضایت آگاهانه توسط یکی از دانشجویان در داخل پاکت گذاشته و تحویل دانشجویان گردید و پس از تکمیل، جمع‌آوری گردید. پرسشنامه‌هایی که ناقص بودند یا سفید تحویل داده بودند از تحلیل نهایی حذف شدند. داده‌ها پس از جمع‌آوری با استفاده از نرم‌افزار SPSS 20 به کمک آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین) و آزمون‌های آماری کای دو، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. سطح معنی‌داری آزمون‌ها ۰/۰۵ در نظر گرفته شد.

این پرسشنامه قبلاً توسط دانشگاه علوم پزشکی مشهد مورد استفاده قرار گرفته بود. روایی و پایایی پرسشنامه در این مطالعه مورد بررسی قرار گرفت. به منظور تأیید روایی، پرسشنامه در اختیار تعدادی از صاحب‌نظران قرار گرفت و نظرات آنان در پرسشنامه لحاظ گردید. برای پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که در آن ضریب آلفای کرونباخ برابر ۰/۸۶ به دست آمد که نشان دهنده پایایی بالای پرسشنامه است.

این مطالعه مصوب کمیته اخلاق دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی با کد اخلاق: IR.NKUMS.REC.1396.12 است.

یافته‌ها

۱۶۹ نفر از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی در این مطالعه شرکت نمودند. میانگین سنی دانشجویان $21/08 \pm 2/03$ بود. ۶۲/۵٪ دانشجویان را خانم‌ها تشکیل می‌دادند. میانگین معدل دانشجویان برابر $16/43 \pm 1/45$ بود.

جدول ۱: توزیع فراوانی و درصد ویژگی‌های جمعیت شناختی دانشجویان

درصد	تعداد	فراوانی	
		مشخصات	
۳۷/۰۵	۶۳	مرد	جنس
۶۲/۰۵	۱۰۳	زن	
٪۸۳	۱۳۷	مجرد	تأهل
٪۱۷	۲۸	متأهل	
۵۷/۰۷	۸۶	خوابگاه	محل سکونت
۴۲/۰۳	۶۳	بومی	
۷۷/۰۵	۱۳۱	کارشناسی	مقطع تحصیلی
۲۲/۰۵	۳۷	دکترا	
۱۶/۰۲	۲۴	پرستاری	رشته تحصیلی
۸/۰۸	۱۳	اتاق عمل	
۲/۰۷	۴	هوشبری	
۱۲/۰۲	۱۸	مامایی	
۱۲/۰۸	۱۹	پزشکی	
۱۱/۰۵	۱۷	دندانپزشکی	
۷/۰۴	۱۱	بهداشت حرفه ای	
۳/۰۴	۵	بهداشت محیط	
۴/۰۱	۶	بهداشت عمومی	
۲۰/۰۹	۳۱	علوم آزمایشگاهی	

کشدن قلیان در سن ۱۸ سالگی بود و پایین‌ترین سن شروع کشدن قلیان در سن سالگی ۱۲ به میزان (۰/۰۶٪) بود. همچنین نتایج پژوهش نشان می‌دهد که پایین‌ترین سن شروع مصرف مشروبات الکلی، مربوط به سن ۱۶ سالگی به میزان (۰/۰۶٪) و بیشترین فراوانی آن به میزان (۲/۰۴٪) به سن ۲۱ سالگی تعلق داشت. نتایج مطالعه در مورد سن شروع مصرف مواد مخدر نشان داد که پایین‌ترین سن

اغلب دانشجویان دارای قومیت فارس (۵۷/۵٪) و مذهب تشیع (۹۲/۶٪) بودند (جدول ۱). نتایج مطالعه نشان داد که شیوع سوء مصرف سیگار، قلیان، مشروبات الکلی و مواد مخدر به ترتیب برابر با ۸/۴٪، ۱۸/۹٪، ۷/۷٪ و ۳/۶٪ بود. بر اساس یافته‌های مطالعه در مورد سن شروع به کشدن قلیان، مصرف مشروبات الکلی و مواد مخدر، نتایج نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی سن شروع

شروع مصرف مواد مخدر به سن ۱۲ سالگی به میزان ۱(۰/۶) و بیشترین فراوانی مربوط ۲۰ سالگی به میزان ۲(۱/۲) مربوط بود. میانگین سن شروع

اولین بار سوء مصرف مواد در مورد قلیان، مواد مخدر و مشروبات الکلی به ترتیب برابر با $۱۶/۳۴ \pm ۲/۶۹$ ، $۱۶/۰۰ \pm ۲/۲۷$ ، $۱۹/۱۲ \pm ۲/۲۷$ بود.

جدول ۲: توزیع فراوانی سوء مصرف مواد بر حسب مکان در دانشجویان علوم پزشکی بجنورد

مواد	مکان	منزل خانوادگی	منزل دوستان	خانه مجردی	خوابگاه دانشگاه	کافه سرا	پارک و فضای سبز
سیگار	۲(۱/۲)	۱(۰/۶)	۳(۱/۸)	۳(۱/۸)	۳(۱/۸)	۱(۰/۶)	۴(۲/۴)
قلیان	۶(۶/۳)	۶(۶/۳)	۳(۱/۸)	۳(۱/۸)	۲(۱/۲)	۱(۰/۶)	۷(۴/۱)
مشروب الکلی	۳(۱/۸)	۳(۱/۸)	۳(۱/۸)	۳(۱/۸)	۱(۰/۶)	۰	۱(۰/۶)
مواد مخدر	۰	۰	۰	۰	۱(۰/۶)	۰	۴(۲/۴)

نتایج مطالعه نشان داد که اغلب دانشجویان با دوستان غیر دانشگاهی سوء مصرف قلیان (۱۸/۵)، مشروبات الکلی (۲/۴) و مواد مخدر (۲/۴) داشتند. به علاوه فراوانی دوستان دانشگاهی و غیر دانشگاهی در مورد مشروبات الکلی با هم برابر بود.

نتایج در مطالعه حاضر در مورد اوقات سوء مصرف مواد نشان داد که اغلب دانشجویان در اوقات فراغت به سوء مصرف روی می‌آورند به نحوی که نتایج در مورد سوء مصرف قلیان، مشروبات الکلی و مواد مخدر به ترتیب برابر با (۱۲/۴)، (۱/۸) و (۴/۷) بود.

همچنین نتایج این مطالعه در مورد مکان سوء مصرف مواد در مورد سیگار، قلیان و مواد مخدر نشان داد که اغلب دانشجویان پارک‌ها و فضای سبز را انتخاب می‌کنند اما برای سوء مصرف مشروبات الکلی، بیشتر منازل خانوادگی، دوستان و مجردی را برمی‌گزینند (جدول ۲).

بحث

یکی از آسیب‌های اجتماعی، سوء مصرف مواد است. لذا این مطالعه با هدف بررسی شیوع سوء مصرف مواد در دانشجویان علوم پزشکی انجام شد. بر اساس نتایج مطالعه نشان داد که شیوع سوء مصرف سیگار، قلیان، مشروبات الکلی و مواد مخدر به ترتیب برابر با ۸/۴٪، ۱۸/۹٪، ۷/۷٪ و ۳/۶٪ بود. اغلب دانشجویان در اوقات فراغت سوء مصرف مواد داشتند. بیشترین مکان سوء مصرف مواد (۶/۳/۶) در پارک‌ها و فضای سبز و مربوط به کشیدن قلیان بود. پایین‌ترین سن سوء مصرف مواد (۱۰/۶) مربوط به قلیان و مواد مخدر و در سن ۱۲ سالگی بود.

در این مطالعه بیشترین ماده مصرفی قلیان و سپس سیگار بود. نتایج مطالعه حاضر در مورد کشیدن قلیان حاکی از این است که ۱۸/۹٪ دانشجویان در طی یک سال گذشته قلیان کشیدند که در مقایسه با تعدادی از مطالعات انجام شده در سایر دانشگاه‌ها مانند لرستان (۲۹/۷)، یزد

(۳۱٪/۱) و تهران (۲۳٪/۳) کاهش داشت (۱، ۶ و ۱۳). از دلایل احتمالی آن می‌توان به اجراء برنامه های آموزشی و نصب بنرهای تبلیغاتی توسط متولیان امور فرهنگی در اماکن عمومی و پارک‌ها اشاره کرد. از دلایل دیگر می‌توان به برگزاری اردوهای پیاده‌روی هفتگی اشاره کرد که اوقات فراغت دانشجویان را با ورزش پیاده‌روی پر کرده و موجبات نشاط و سرزندگی دانشجویان را فراهم می‌نماید.

نتایج مطالعه ما نشان داد که ۸/۴٪ دانشجویان سیگار می‌کشیدند که با نتایج مطالعه شمسی‌پور و همکاران در تبریز مطابقت داشت (۹) در حالی که با مطالعه‌ای که توسط مجیدپور خیاط و همکاران در اردبیل انجام شده همخوانی ندارد (۱۰) و افزایش دارد (۷/۴٪). نتایج مطالعه حاضر در مقایسه با تعدادی از مطالعات انجام شده در تعدادی از دانشگاه ها از جمله دانشگاه تهران (۲۲٪)، اهواز (۱۹/۱٪) و کرمان (۱۲/۱٪) کاهش داشته است (۶، ۱۱ و ۱۲) و همسو نیست. به نظر می‌رسد علت احتمالی این تفاوت، افزایش آگاهی‌های دانشجویان در مورد مضرات مصرف سیگار باشد (۲).

نتایج مطالعه حاضر در مورد سوء مصرف مشروبات الکلی نشان می‌دهد که ۷/۷٪ دانشجویان در طی یک سال گذشته مصرف نموده‌اند که در مقایسه با مطالعه دانشگاه علوم پزشکی یزد (۲/۸٪)، افزایش داشته است (۱). این در حالی است که در مقایسه با نتایج مطالعاتی در دانشگاه‌های علوم پزشکی لرستان (۹٪) و همدان (۱۱/۶٪)، نشان دهنده کاهش مصرف الکل بود (۱۳ و ۲). از دلایل احتمالی این تفاوت می‌توان به نظارت بیشتر بر

اجرای دقیق مقررات مربوط به منع مصرف ترکیبات الکلی اشاره کرد.

بر اساس یافته‌های مطالعه حاضر، ۳/۶٪ دانشجویان در طی یک سال گذشته مواد مخدر مصرف نموده‌اند. نتایج مطالعه حاضر با مطالعه شیوع شناسی مصرف مواد مخدر در دانشگاه‌های علوم پزشکی همدان (۳/۲٪) و ساری (۴٪) همخوانی دارد (۱۴ و ۲). در حالی که نسبت به مطالعه‌ای دیگر در زاهدان میزان مصرف مواد مخدر در یک سال گذشته کاهش یافته است (۴). از دلایل احتمالی این تفاوت ها می‌تواند دسترسی متفاوت به مواد مخدر در استان‌های مختلف کشور اشاره نمود. نتایج نشان می‌دهد که شیوع سوء مصرف مواد همچنان بالا بوده و ضروری است تا تدابیر لازم برای کاهش آن اتخاذ گردد.

نتایج مطالعه حاضر نشان داد که میانگین سن شروع اولین بار سوء مصرف مواد در مورد قلیان، مواد مخدر و مشروبات الکلی به ترتیب برابر با $27/69 \pm$ ، $27/27 \pm$ ، $16/00 \pm$ ، $19/12 \pm$ و حاکی از آن است که سن شروع اولین بار در مورد قلیان و مواد مخدر در سنین مدرسه بوده اما سن شروع سوء مصرف مشروبات الکلی در دوره دانشگاهی است.

نتایج مطالعه حاضر با مطالعه انصاری و همکاران در زاهدان (۱۹ سالگی) همخوانی دارد (۴) در حالی که با مطالعه باقری و همکاران در ساری و مطالعه احمدی و همکاران در همدان (که به ترتیب در سن ۱۴/۵ و ۱۵/۵ سالگی شروع شده بود) همخوانی ندارد (۱۴). نتایج پژوهش‌ها حاکی از آن است که نوجوانانی که در سن زیر ۱۵ سال شروع به سوء مصرف مواد و مشروبات الکلی نموده‌اند، در مقایسه با کسانی که از سن ۱۹ سالگی به بعد اولین تجربه

را داشته‌اند، دو برابر بیشتر در معرض سوء مصرف مواد مخدر و عوارض ناشی از آن هستند (۲) لذا با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر میانگین کلی شروع سوء مصرف مواد زیر ۱۹ سال بوده و توجه برنامه‌ریزان فرهنگی را در دوران قبل از دانشگاه می‌طلبد تا تدابیر لازم در مورد کاهش سوء مصرف مواد در نوجوانان سنین مدرسه به کار گیرند تا امکان سوء مصرف در دوره دانشگاهی کاهش یافته و همچنین ضرورت دارد که متولیان امر برنامه‌ریزی در دانشگاه‌ها نیز سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های هدفمندی را در این باره تدوین و اجرا نمایند.

نتایج مطالعه حاضر نشان داد که دانشجویان اغلب دوستان غیر دانشگاهی را برای سوء مصرف بر می‌گزینند و ترجیح می‌دهند این امر به صورت گروهی باشد. نتایج این مطالعه با مطالعه‌ای که انصاری با همکاران تحت عنوان سوء مصرف مواد و عوامل مرتبط با آن در مصرف‌کنندگان قلیان در زاهدان انجام داد همخوانی داشت به طوری که در آن مطالعه نیز اغلب نمونه‌های پژوهش تمایل داشتند به صورت گروهی و با دوستان خود سوء مصرف داشته باشند (۴). نتایج مطالعه حاضر با نتایج مطالعه‌ای که با هدف بررسی شیوع و عوامل مرتبط با سوء مصرف مواد در یزد انجام شد که در آن شیوع سوء مصرف در ساکنان غیر بومی بالاتر بود، همخوانی دارد (۱). همچنین در مطالعه‌ای که توسط کیدیا آماندا و همکاران ۲۰۱۶ تحت عنوان بررسی شیوع و نگرش دانشجویان لبنان در دانشجویان پزشکی بیروت انجام شد، ۳۱٪ دانشجویان اظهار داشتند که عادت سیگار کشیدن را از دوستان فرا گرفتند (۱۵). به علاوه در پژوهشی که توسط تورتر در سال ۲۰۱۴ با هدف بررسی شیوع سیگار کشیدن

در میان دانشجویان پرستاری انجام شد، نشان داد که حدود ۵۰٪ دانشجویان در محیط خارج از خانه و با سایر دوستان، استعمال سیگار داشتند (۱۶). همچنین در مطالعه‌ای که توسط جواد و همکاران (۲۰۱۳) در لندن انجام شد نتایج نشان داد که اغلب دانشجویان دوست دارند که به صورت گروهی با دوستان، سیگار بکشند (۱۷). لذا با توجه به اینکه اغلب سوء مصرف مواد به صورت گروهی و همراه دوستان صورت می‌گیرد، ضروری به نظر می‌رسد دوره‌های آموزشی برای آشنایی و افزایش بینش دانشجویان در مورد عوامل زمینه‌ساز سوء مصرف مواد مانند انتخاب دوست برگزار گردد.

یکی از عوامل مؤثر بر گرایش به سوء مصرف مواد، مکان آن است. نتایج پژوهش حاضر در مورد مکان نشان داد که سوء مصرف مواد در فضاهای سبز و پارک‌ها از شیوع بیشتری نسبت به سایر مکان‌ها برخوردار بود. انتخاب این مکان می‌تواند به دلیل دوری از محل تحصیل و دور از نظارت دانشگاه باشد. همچنین می‌تواند به دلیل وجود شرایط مناسب و عدم ممنوعیت آن در این مکان‌ها باشد. مطالعه‌ای در مورد مکان و اوقات سوء مصرف مواد در دسترس نبود.

از محدودیت‌های پژوهش می‌توان به کوچک بودن اندازه نمونه و شیوع جمع‌آوری اطلاعات دانشجویان که به وسیله پرسشنامه و به صورت خود-گزارشی انجام شد، اشاره نمود که در این شیوع جمع‌آوری اطلاعات به دلیل خوداظهاری ممکن است سوء مصرف مواد کمتر از حد واقعی گزارش شده باشد.

نتیجه گیری

بر اساس نتایج مطالعه حاضر، میزان شیوع سوء مصرف مواد در دانشجویان کاهش دارد که می تواند نشانه ای از رشد آگاهی ها و ارتقاء سطح فرهنگی دانشجویان به دنبال سیاستگذاری و برنامه ریزی مطلوب فرهنگی دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی باشد. هرچند همین میزان از سوء مصرف مواد در میان دانشجویان علوم پزشکی که از طلایه داران سلامت بوده و به عنوان قشر فرهیخته، دانشگاهی و الگوی جامعه محسوب می شوند، هنوز هم بسیار بالا است. لذا با توجه به نتایج پژوهش که نشان داد سوء مصرف مواد بیشتر در پارک ها و فضای سبز و به صورت گروهی و به همراه دوستان غیر دانشگاهی صورت می گیرد پیشنهاد می شود مطالعات بیشتری در مورد عواملی مانند گروهی بودن، نوع دوستان، مکان، اوقات فراغت و سایر عوامل که زمینه ساز سوء مصرف مواد هستند، انجام

شده و سایر عوامل دخیل را شناسایی نموده تا بر اساس آن مسؤولان فرهنگی دانشگاه با انتخاب استراتژی های مناسب، برنامه جامع فرهنگی دانشجویان در مورد پیشگیری از سوء مصرف مواد را تدوین و با جدیت هرچه تمام تر اجرا نمایند و هر چند وقت یک بار، وضعیت سوء مصرف مواد دانشجویان را پایش نموده تا با شناخت زود هنگام عوامل زمینه ساز، زمینه سوء مصرف مواد از بین ببرند.

تشکر و قدردانی: از معاونت تحقیقات و فناوری اطلاعات خراسان شمالی که اعتبار مالی لازم برای اجراء این طرح پژوهشی را فراهم نمودند و همچنین از دانشجویان عزیز که با همکاری صمیمانه خود در اجراء این طرح، نهایت همکاری را داشتند، کمال تشکر و قدردانی را داریم.

تضاد منافع: هیچ گونه تضاد منافع بین نویسندگان و دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی وجود ندارد.

REFERENCES

1. Dehghani K, Zare A, Dehghani H, Sedghi H, Poormovahed Z. Drug Abuse Prevalence and Risk Factors in Students of Shaheed Sadoughi University of Medical Sciences, Yazd. JSSU. 2010; 18 (3):164-169 URL: <http://jssu.ssu.ac.ir/article-1-1087-fa.html>. [Persian].
2. Ahmadi M, Soltani T, Behboodi M. Prevalence of Drug Use among Students of Hamadan Universities. Quarterly Journal of Hamedan Police Science. 1393; 1(2): 97-116 http://hamedan.jrl.police.ir/article_17211.html. [Persian].
3. Rahimi Mooghar A, yoonesian M, Sahimi Iazadian E. A Review Study on the Status of Substance Use among Iranian Students. Payesh Health Monit. 1385; 5(2): 83-104. http://payeshjournal.ir/browse.Php?a_id=743&Sid=1&slc_lang=fa&ftxt=1. [Persian].
4. Ansari H, Ansari-Moghaddam A, Mohammadi M. Prevalence of Substance Abuse and Associated Factors in Hookah Users. J Mazandaran Univ Med Sci. 2016; 26 (136):73-84 URL: <http://jmums.mazums.ac.ir/article-1-7489-fa.html>. [Persian].
5. Ramazani T, Govari F, MohammadAlizadeh S, Riani M, Bahrapoor MR. Cigarette smoking Prevalence and causes among students of Kerman universities. J Qual Res Health Sci. 2010; 10 (1):1-6. URL: <http://jqr.kmu.ac.ir/article-1-10-fa.html>. [Persian].
6. Nazemi S, Cahman R, Davardoost N, Prevalence and Reasons of Inclination towards Smoking among University Students. Knowledge & Health 2012; 7(3):107-111. <http://knh.shmu.ac.ir/index.php/site/article/view/128>. [Persian].

7. RezaKhani mogaddam H, Shojaezadah D, Sadeghi R, Pahlevanzadah B, Shakouri Moghaddam R, Fatehi V. Survey of Prevalence and Causes of the Trend of Hookah Smoking in Tehran University Students of Medical Sciences 2010-2011. *TB*. 2013; 11 (4):103-113. URL: <http://tbj.ssu.ac.ir/article-1-362-en.html>. [Persian].
8. Fathi S, Fadavi J, an Analysis of Social Injuries of Youth during 1378-87 and Its Factors. *Quarterly of Sociological Studies of Youth*, 1391; 3(8): 121-144. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1292208>. [Persian].
9. Hajfiroozabadi M, Amiri S, Bahrami Babaheydari T, Khoshkesht S. Prevalence of Tendency to Substance Abuse Among Medical University Students and Its Relationship with Identity Styles. *aumj*. 2017; 6 (1):60-65. URL: <http://aums.abzums.ac.ir/article-1-519-fa.html>. [Persian].
10. Shamsipour M, Korani Bahador R, Mohammadpoorasl A, Mansouri A. Smoking Prevalence and Associated Factors to Quit among Tabriz Dormitory University Medical Students, Tabriz, Iran. *Qom Univ Med Sci J*. 2012; 6 (1): 75-82. URL: <http://journal.muq.ac.ir/article-1-101-fa.html>. [Persian].
11. Majidpour A, Hamidzadeh Arbaby Y, Abbasgholizadeh N, Salehy E. Prevalence and Causes of Tendency to Cigarette Smoking among Students in Ardabil University of Medical Sciences. *J Ardabil Univ Med Sci*. 2005; 5 (3): 266-270 .URL: <http://jarums.arums.ac.ir/article-1-591-fa.html>. [Persian].
12. Kasiri H, Rafiee A, Haghighizadeh MH, Kazemzadeh N. Epidemiology of cigarette smoking among male students of Ahvaz Jundishapur University of Medical Sciences *Jundishapur Scientific and Research Journal* .1390; 2(2) 75-84.
13. Momen-nasab M, Najafi S S, Kaveh MH, Ahmad Pour F. Prevalence of risky health behaviors among the students of Khorramabad universities. *yafte*. 2007; 8 (2): 23-29. URL: <http://yafte.lums.ac.ir/articl-1-1009-fa.html>. [Persian].
14. Bagheri Nesami M, Sabourian Jouybari S, Mirani H, Alizadeh M. Relationship between High-risk Behaviors and Academic Achievement and its Associated Factors among Students of Nursing and Midwifery. *Tabari Biomed Stu Res J*. 2015; 1 (2): 20-30. URL: <http://tbsrj.mazums.ac.ir/article-1-3477-en.html>. [Persian].
15. Amanda Chidiac, Hani Tamim, Mohamad Kanso, and Arafat Tfayli. Smoking among Lebanese medical students: Prevalence and attitudes. *Ann Thorac Med*. 2016 Jul-Sep; 11(3): 183–190.
16. Trotter, J. The Prevalence of Smoking in Nursing Students. Undergraduate Honors Theses. East Tennessee State University. (2014) Paper 240.
17. M. Jawad, J. Abass, A. Hariri, K. G. Rajasooriar, H. Salmasi, C. Millett, F. L. Hamilton. Water pipe smoking: prevalence and attitudes among medical students in London. *The International Journal of Tuberculosis and Lung Disease* 2013; 17(1):137–140. <http://dx.doi.org/10.5588/ijtld.12.0175>.